

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת שמיני, תשע"א
מספר 908מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ויהי ביום השמיני - עיון בכמה שאלות

בתחילת פרשת שמיני כתוב (ט: א-ג):

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֶל-אַהֲרֹן קַח-לָךְ עֶגְלָה בֶן-בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימָם וְהִקְרַב לְפָנַי ה'. וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׂעִיר-עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֶגְלָה נֹכְבֵּשׁ בְּנֵי-שָׁנָה תְּמִימָם לְעֹלָה.

מקריאת פסוק א' לא ברור אם "היום השמיני" הוא מראש חודש ניסן, והמשמעות היא שבראש חודש ניסן הוקם המשכן והחלו ימי המילואים, ובשמיני בניסן הסתיימו, כמו שכתוב: "וַיְהִי בַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן... בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ הַיּוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן" (שמ' מ:ז). זאת היא גישת רב"ע. בדברי חז"ל יש דעה אחרת (בעקבותיה הולך רש"י), ולפיה הוקם המשכן בכ"ג באדר, ובו ביום החלו ימי המילואים והסתיימו בא' בניסן.¹ על פסוק א' שואל האלשיך: מדוע קרא משה לזקנים הרי לכאורה לא מסר להם שום מסר?² גם רש"י במקום דן בשאלה זו ואומר שהמטרה הייתה להשמיע לזקני ישראל שאהרון משמש בתפקיד כוהן גדול לפי הוראת ה', והוא לא מינה עצמו למשרה זו ביזמתו. ההוכחה שהתפקידים חולקו לפי הוראת ה' תהיה השראת השכינה במשכן דווקא ביום שאהרון ישרת בקודש, ולא בשבעת ימי המילואים שבהם שירת משה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כְּבוֹד ה'" (ט:ו). הרמב"ן (שם ג) עוסק בשאלת האלשיך וגם בשאלה מדוע ביקש משה מאהרון לדבר אל הציבור ולא עשה זאת בעצמו: "וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר". משה רצה שאהרון יצווה בשם ה' כדי להגדיל את כבוד אהרון בעיני העם. ועל השאלה מדוע קרא לזקנים, עונה רמב"ן שאכן היה מסר לזקנים, אלא שיש לסרס במקצת את הפסוקים כדי להבין זאת. לדעת רמב"ן, יש לקרוא את הפסוקים כך: 'ואל בני ישראל תדבר לאמור אתה (אהרון + הזקנים) דברו אל בני ישראל'. אך אם גם הזקנים תפקידם לדבר אל בני ישראל, הרי היה על אהרון למסור את ההוראה הזאת לזקנים, ולכן היה צריך להיות כתוב "תדברו" ברבים ולא "תדבר" ביחיד. על כך עונה רמב"ן שיש להניח שאהרון מסר לכל אחד מהזקנים את תפקידו באופן אישי.

הרב גורן³ שואל שתי שאלות: האחת היא שאלת האלשיך בתחילת פרשת שמיני, והאחרת על התירוף של רש"י שמשה הזמין את זקני ישראל להשמיעם שאהרון ובניו נכנסו לתפקידיהם על פי הדיבור ולא על דעת עצמם. שואל הרב גורן: איך יכלו אנשים לסבור שאהרון מינה את עצמו? הרי הדברים כבר כתובים בפרשת צו (ח: א-יב, יז:ל)?! ה' אמר למשה לקדש את אהרון לכהונה גדולה ואת בניו לכהונה, וכל זה בנוכחות כל הקהל. תשובת הרב גורן להזמנת זקני ישראל שונה לגמרי מזו של רמב"ן. כתוב בתוספתא סנהדרין (פ"ג ה"ב), וכן נפסק להלכה ברמב"ם (פרק ז מכלי המקדש ה"טו): "אין ממנים כהן גדול אלא בבית דין של שבעים ואחד". משה שרצה למנות את אהרון אחיו לכהן גדול וגם נצטווה לעשות זאת, יכול היה להסתמך על סמכויותיו שלו, אך על מנת למנוע לשון הרע רצה לאשר מינוי זה על ידי הסנהדרין הגדולה, כלומר זקני ישראל.

¹ אוצר הפירושים מלבי"ם, תחילת פרשת שמיני.

² פרופ' נחמה ליבוביץ, עיונים חדשים בספר ויקרא, תחילת פרשת שמיני, ירושלים תשמ"ג.

³ תורת המקרא, הרב גורן פרשת שמיני, ירושלים תשנ"ו.

גם בעל "העמק דבר" (ט: א) דן בשאלת תפקידם של זקני ישראל במעמד היום השמיני למילואים. שלא כפי שכתוב אצלנו "ולזקני ישראל", כתוב בפסח מצרים: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמ' יב: כא). המכילתא מפרשת: "שעשאן בית דין", כלומר מהמילה "כל" למדים שאסף את כל החכמים וחילק להם תפקידים, כלומר סמך אותם לדיינים. אולם אם כתוב "לזקני ישראל", המשמעות היא לחשובים שבהם, הזקנים חברי בית הדין הגדול. בעל "העמק דבר" מסביר בהמשך שמקובל שלמאורעות חשובים, למשל במקרה הנדון - היום השמיני למילואים שעלו אומרת הגמרא (מגילה י ע"ב) שאותו היום הייתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ - רגילים להזמין אורחים חשובים, אנשי מעשה, אך לא את כולם, שהרי "אין חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב" (בבא בתרא קיט ע"ב).

מהשוואת שתי השמחות בגמרא ניתן ללמוד נושא מעניין: אפשר להניח ששמחת ה' ביום בריאת שמים וארץ הייתה בגלל סיום פרויקט אדיר ומסובך של בריאת היקום, המפליא את כל המתעמק בו, ושמחת הסיום של יצירת המשכן והשארית על מכונו, בלי פירוקו והרכבתו מחדש, גרמה בשמים את אותה שמחה כמו בריאת היקום. מהשוואה זו ניתן להסיק שהגמרא רואה ביצירת המשכן מעין בריאת עולם. הרב בן ציון פירר מרחיב ומפתח את הנושא בספרו:⁴ אכן, בסופו של כל אחד מהתהליכים, שכל אחד נמשך שבעה ימים, התקבלו שני עולמות מושלמים אבל שונים זה מזה. המבדיל בין שני העולמות שכל יום משבעת ימי בראשית מורכב מלילה ויום שראשיתו בתחילת הלילה וסיומו בסופו של היום הבא אחרי הלילה, "ויהי ערב ויהי בקר". אבל במשכן, בנושא הקודשים, ראשיתו של היום בתחילת היום וסופו בסוף הלילה שלאחריו (חולין פג ע"א). כך למדים מהפסוק "בְּיוֹם קִרְבָּנוּ יֵאָכֵל לֶאֱ-יִנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד-בִּקְרָ" (ויק' ז: טו).

היקום הוא עולם הטבע, "תִּקְ-נַתַּן וְלֹא יַעֲבֹר" (תה' קמח: ו), ואילו עולם המשכן הוא עולם הנסים, עולם של השראת השכינה בעולם הזה המאפשר קיום קשר תמידי בין ה' לעמו – "וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים. וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיהֶם" (שמ' כט: מה-מו). המשכן גם מלכד את בני ישראל – "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם" (שמ' כה: ח). ידוע שבבית המקדש התרחשו מדי יום ביומו עשרה נסים גלויים וקבועים ומדי פעם גם נסים לא קבועים, למשל: היו עומדים צפופים ומשתחווים רווחים (אבות ה, ה). הקמת בית ה' הידקה את הקשר של ה' עם עמו בכמה אופנים. ביקורים בבית המקדש אפשרו למבקרים לראות במו עיניהם את הנסים שהתרחשו בו, להרגיש את האווירה המיוחדת ששררה בו ולהתפלל במקום המקודש ביותר של העם. כמו כן יכלו המבקרים לחזק את הקשרים ביניהם, כך שהקרבת קרבנות החובה והנדבה קירבה את המקריבים לקב"ה ואחד אל השני.

עתה נחזור לפסוקים ב-ג שציטטנו בתחילת המאמר. עם סיום הקמת המשכן קיבל אהרון הוראה להקריב "עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה", ואילו שאר בני ישראל חויבו להקריב "שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה". שואלים רש"י ו"חזקוני" מדוע הקריב אהרון עגל לחטאת ואילו כל ישראל שעיר עזים לחטאת. ושניהם משייבים שאהרון כיוון שעשה את העגל, ה' יכפר לו רק אם יקריב עגל לחטאת. רבים שואלים איך ייתכן הדבר, הלוא אנו יודעים ש"אין קטגור נעשה סגור", כלומר אין משתמשים בדבר ששימש לעברה לשם מצווה. למשל, הכוהן הגדול לא נכנס ביום הכיפורים לקודשי הקודשים בכגדי זהב אלא בכגדי לבן כי אין קטגור נעשה סגור, וכיוון שהשתמשו בזהב לדבר עברה, לעשיית העגל, לא יכול הזהב להשתתף בתפילת סגוריה על עם ישראל בתוך קודש הקודשים. דוגמה נוספת מופיעה בגמרא בברכות,⁵ הדנה במקורות המים שבהם השתמש ה' בהביאו את המבול. בתורה כתוב "בְּיוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ פְלִ-מְעִינַת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרָבַת הַשְּׁמַיִם נִפְתְּחוּ" (בר' ז: יא), כלומר המים באו ממקורות ארציים ושמימיים. ה' לקח שני כוכבים מקבוצת הכוכבים כימה, והם גרמו הצפות על הארץ. כאשר ה' רצה לסתום את הפרצות, לקח שני כוכבים מקבוצת מעיש והשתמש בהם לביצוע הסתימות. על שאלת הגמרא מדוע לא החזיר את הכוכבים המקוריים של כימה עונה הגמרא: "אין קטגור נעשה סגור". הם שימשו להבאת אסון על פני כדור הארץ, לכן הם לא יכולים להשתתף בהצלתו. לא כן כאשר לאהרון, משום שהכלל "אין קטגור נעשה סגור" חל רק בעניינים הקשורים לציבור.

פרופ' יהושע עברי

מודיעין

⁴ פנים חדשות בתורה, הרב בן ציון פירר, פרשת שמיני נושאים א-ב, ירושלים תשל"ה. עיינו שם.

⁵ ברכות נט ע"א עיינו גם ראש השנה יב ע"א.